

Achová, Jana; Vítová, Gabriela

Těndrjakovova zamyšlení nad člověkem a dobou

Opera Slavica. 1998, vol. 8, iss. 1, pp. 8-17

ISSN 1211-7676

Stable URL (handle): <https://hdl.handle.net/11222.digilib/116540>

Access Date: 29. 11. 2024

Version: 20220831

Terms of use: Digital Library of the Faculty of Arts, Masaryk University provides access to digitized documents strictly for personal use, unless otherwise specified.

TĚNDRJAKOVOVA ZAMYŠLENÍ NAD ČLOVĚKEM A DOBOU

Jana Achová – Gabriela Vítová

1. Ruského prozaika Vladimíra Těndrjakova (1923-1984) znají u nás nejen odborníci, ale díky překladům mnoha jeho děl do češtiny i široká čtenářská veřejnost. Do literatury vstoupil tento spisovatel v polovině padesátých let zároveň s B. Možajevem, V. Ovečkinem, A. Jašinem, J. Dorošem, G. Trojepolským a dalšími spisovateli. Jejich kritická pozornost, upřená k problémům kolchozní vesnice, u nich tehdy našla adekvátní vyjádření v žánru operativní umělecké črty. S odstupem času lze bez nadsázky konstatovat, že V. Těndrjakov zůstal publicistickému patosu těchto črt věrný v celém svém dalším díle. Nejnaléhavěji tento patos nesporně rezonuje ve sborníku „Люди или нелюди“, publikovaném posmrtně, díky gorbačovovské „přestavbě“, a z větší části dosud nepřeloženém do češtiny¹.

V. Těndrjakov, rodák ze severské Vologdy, je charakteristický svým osobitým pohledem na svět, jehož základem je kritičnost a polemický zápal vyvolávaný vždy znovu tím, že se spisovatel neustále zajímal o palčivé společenské otázky, ať to byl problém školní výchovy (За бегущим днем – 1960, Ночь после выпуска – 1974, Весенние перевертыши – 1973), problém náboženství (Чрезвычайное проясшествоие – 1962, Апостольская командировка – 1969; Расплата – 1979; Затмение – 1980; Шестьдесят свечей – 1980) nebo problémy práce v kolchoze se složitými mezilidskými vztahy Падение Ивана Чупрова – 1953, Ненастье – 1954, Не ко двору – 1954, Тугой узел – 1956, Кончина – 1958, Поденка – век короткий – 1969, Три мешка сорной пшеницы – 1972).

2. Poprvé však vycházejí ve zmíněném Těndrjakovově posmrtném sborníku knižně povídky a novely, které lze jednoznačně zařadit do žánru autorské prózy².

Cílem naší stati je analýza Těndrjakovova zamyšlení nad člověkem a dobou v těchto autorských prózách datovaných lety 1969-1971 a vztahujících

¹ Тендряков, В.: Люди или нелюди. Москва, Современник 1990, 665 с.

² Zahrádka, M.: Ruská literatura od perestrojky po dnešek. Brno, CDVU MU 1994, s. 35.

se k historicky nejtragičtějšimu dvacetiletí ve vývoji Sovětského svazu – od konce dvacátých do konce čtyřicátých let. O roce 1929 vypovídá próza „Пара гнедых“ (dále „Pár hnědáků“), k roku 1933 se vztahuje „Хлеб для собаки“ (dále „Chléb pro psa“), k roku nejrozsáhlejšího zatýkání „Параня“ („Panaň“), k válečným událostem r.1942 „Донна Анна“ („Donna Anna“) a k atmosféře v literární Moskvě v r.1948 „Охота“ (dále „Hon“).

Uvedených pět próz Těndrjakov žánrově specifikoval jako „povídky“. S tímto žánrovým určením lze však polemizovat, neboť jde spíše o novely, které reprezentují zřetězení epizod z různých období vypravěčova života. Střídají se v nich úvahy o minulosti i přítomnosti, zachycují širokou paletu postav i rozsáhlý prostorový záběr. V této interpretaci by povídkou mohla být pouze Donna Anna. (Dále však budeme respektovat autora, který všechny své prózy v tomto sborníku nazývá povídkami.)

Do svérázného cyklu spojují geneticky tyto povídky výrazné rysy formální (např. ich-forma, přesný dobový údaj na počátku, dokumentární závěry aj.) i další. Autor-vypravěč je svědkem dobových událostí, jejich přímým účastníkem. S odstupem mnoha desetiletí se obrací do minulosti a snaží se vyrovnat se s mučivým pocitem viny nejen za svého otce, který byl na přelomu 20.-30. let z pověření komunistické strany řadovým organizátorem kolektivizace, jejímž výsledkem byly milióny zmařených životů dobrých hospodářů, ale i za sebe, protože se sám nikdy otevřeně nepostavil proti politické moci, přestože její zvlí neschvaloval. (Spisovatelova stanoviska jsou ovšem vyjádřena implicitně v řadě jeho próz, nejsilněji v „Osudné noci“ a „Šedesáti svících“).

V povídce „Pár hnědáků“ vytvořil Těndrjakov obraz léta 1929, kdy probíhalo nucené vystěhování vesnických boháčů. Vypravěč – pětiletý chlapec – na tento rok vzpomíná se čtyřicetiletým odstupem. Evokuje obraz svého otce Těnkova – člověka s oholenou hlavou a jizvou po bojích s bělogvardějci – a staví ho na roveň samotnému Leninovi z jednoduchého důvodu: oba pozvedli lid a vedou ho ke spravedlnosti. Chlapec vypráví o bohatém rolníku Korobovovi, který cítí ohrožení poté, co se musel vystěhovat ze svého domu, a který odevzdává pro svou záchranu dobrovolně a s bolestí to, co je mu nejmilejší a čím se vždy pyšnil, proletáři Mironovi: je to pár krásných hnědáků. Před odchodem z vesnice se výsměšně loučí s Těnkovem. Oznamuje mu, že všechen svůj zbylý majetek odevzdal spolku „Přítel dětí“, a stal se tak jeho členem. Má členskou legitimaci a odznak s Leninovou fotografií. Ironicky vyjadřuje naději, že jednou spolu s Těnkovem určitě usedne za společný „rudý stůl“.

Dětský vypravěč má rád oba hrdiny svého vyprávění, přestože ví, že si jsou vzájemnými odpůrci. Paradoxně lituje svého otce, jehož v dané situaci po-

važuje za vítěze. S obdivem sleduje Korobova, jenž pochopil nastupující „spravedlnost“ a odchází z vesnice jako proletář, tedy – v očích vypravěče – jako poražený.

V dalším vyprávění vzpomíná dětský vypravěč na epizodu s proletářem – lenochem a pijanem – Váňou, jenž se s rodinou nastěhoval právě do Korobova domu a který v několika dnech propil plech ze střechy. Díky tomu je dům neobyvatelný a bude chátrat. Proto se Váňova rodina stěhuje zpět do původního chudého obydlí. Těnkov, rozčarovaný z jednání lidí i událostí, je přeložen do jiného okresu. Jeho oblíbeným úslovím se stává slogan: „Je tu něco nepromyšleného...“.

V chlapcově vyprávění o páru hnědáků i dalším dění ve vsi živě zaznívají pocity zklamání jeho otce nad vyhytralostí Korobova, který našel východisko v dobrovolném odevzdání majetku, a tak si zachránil život. Rezonuje tu ale především roztrpčenost nad chudými rolníky, kteří se od okamžiku získání majetku po boháčích stávají jejich nástupci a jsou připraveni na vše za jakoukoli cenu. Miron, jenž žil dosud v bídě, dostane zadarmo Korobovovy koně. Ihned začíná vyhrožovat každému, kdo na ně vztáhne ruku. Vypravěčův otec, představitel komunistického smýšlení, je přesvědčen o svých organizačních schopnostech i o právu rozhodovat o osudech rolníků. Tak čtenář jednoznačně chápe, na čí straně je síla a moc. Zamýšlet se ale musí nad tím, kde je pravda a spravedlnost, kterou sám Těnkov ztotožňuje s mocí.

Konec díla nechal autor otevřený – osudy hrdinů jsou pouze naznačeny. Čtenář je veden k zamýšlení nad možnostmi historického vývoje, ať už skutečnými nebo opomenutými. Fakta jsou potvrzena závěrečnými dokumentárními poznámkami: je to deset miliónů vystěhovaných rolníků. Tak povídka vyznívá jako rekviem nad historií zániku nejlepší části rolnictva, která mohla být nejsilnější oporou národního hospodářství země v budoucích mírových i válečných letech.

Pozoruhodné jsou zde některé téměř pohádkové motivy: motiv krásy, motiv snu o kulturním hospodaření na novém ruském venkově, motiv předávání bohatství chudým, boj mezi dobrem a zlem. Vnější do Těndrjakovovy povídky prvky utopie – lákavého, ale neuskutečnitelného snu o splnutí spravedlnosti s bohatstvím. Ale na rozdíl od kouzelné pohádky, kde vítěz vždy dobro nad zlem a zlo bývá řádně potrestáno, zůstává Těndrjakov věrný realitě: zlo vítězí, kontrast mezi skutečností a pohádkou se maximalizuje.

V povídce „Chléb pro psa“ je dětskému vypravěči deset let. Je vtažen do drsné reality roku 1933, kdy je dokončována úplná kolektivizace. Chlapec po-
ciťuje poprvé sám sebe jako člověka, své „ego“. Poprvé samostatně rozhoduje

a jedná. Dětský vypravěč vykresluje ve svém vyprávění nádražní parčík plný zubožených a hladových lidí. Vzpomíná, že dospělí obyvatelé města tento park obcházeli. Jen děti ho zpovzdálí sledovaly. A jednou denně přicházel na kontrolu milicionář... Po příhodě, kdy se stal vypravěč spolu se svými dalšími vrstevníky svědkem rozhovoru jednoho z lidí z parku s prvním stranickým tajemníkem okresu, začíná přemýšlet o všem, co viděl. Obrací proti sobě fakt, že sám je sytý a zaopatřený, zatímco v parku umírají lidé hlady. Obviňuje se za to a odmítá jíst. Trápí se úvahami o tom, proč jsou tito lidé považováni za nepřátele; jsou přece zesláblí a nemají sílu ani cokoli říci. Je vyděšen pohledem na vůz, který přijíždí každé ráno k nádraží, sbírá mrtvá těla a odváží je. Jeho rozhodnutí rozdělit se s jedním z lidí v parku o své obědy však vyvolá fetězovou reakci – k domu Těnkovových přichází s prosbami o jídlo stále více těchto nešťastníků. Zoufalý chlapec je nakonec s křikem a pláčem všechny vyhání. Jeho duševní napětí dosahuje vrcholu. Až setkání s hladovým psem, jehož krmí chlebem (a přitom „krmí“ zároveň své svědomí), přináší vypravěči úlevu.

Těndrjakov v povídce „Chléb pro psa“ prostřednictvím svého dětského vypravěče vylíčil různé způsoby umírání lidí na ulicích města plného lhostejnosti. Neopomněl uvést podrobnosti týkající se hladovění. Podal svědectví i o trestných činech podporujících hlad a dosahujících nebyvalého rozsahu. Jeho obrazy vychrtlých, zubožených, hladových a většinou i nemocných lidí z městského parčíku u nádraží jsou až naturalisticky drsné.

Spisovatel však nezůstal ani zde, stejně jako v řadě dříve publikovaných próz, pouhým svědkem událostí. Jeho desetiletý očitý svědek událostí roku 1933 se ocitá v okamžiku, kdy vidí, jak stranický funkcionář prochází bez nejmenšího soucitu kolem polomrtvých lidí, před morálním rozhodnutím. Otevřeně se odhaluje historická pravda: nesmířitelný rozpor mezi vítězi a poraženými. Těndrjakov nutí jak svého hrdinu, tak i čtenáře, aby přemýšlel o následcích krutosti a hledal vlastní řešení a postoje. „Může žít sytý člověk šťastně a bezstarostně, jestliže vidí kolem sebe desítky lidí umírajících hladem? Jak poznat člověka, který potřebuje pomoc ze všech nejvíc? Je přípustné zřít se milosrdenství, jestliže člověk není schopen je uskutečnit v plné míře?“ – Tak uvažuje Těndrjakovův hrdina, který se nechává vést vlastním svědomím.

Lidé umírající hladem jsou zobrazení velice detailně. Nemají však jména. Tato absence jmen a kumulace detailů umožnila autorovi dosáhnout širokého zobecnění, když ukázal, jak lidé umírali pro vítězství třídní spravedlnosti. Jeho hrdinu ale přece jen zajímal – i přes jeho citovost a vnímavost k tragickému postavení nešťastných „nepřátel lidu“ v parku u nádraží – spíše vlastní vztah k otázce spravedlnosti než konkrétní utrpení umírajících.

Dokumentární závěr s citací Stalinových slov z 1.všesvazového sjezdu kolchozních úderníků v únoru 1933 ostře kontrastuje se statistikou úmrtí z důvodu hladu; pouze na Ukrajině zemřelo hladu 6-8 miliónů lidí. A přitom bylo v téměř roce vyvezeno 10 miliónů metrických centů obilí do západní Evropy a tam bylo prodáváno za neuvěřitelně nízké ceny...Tím dodává autor i zde – stejně jako v ostatních dokumentárních závěrech jednotlivých povídek – publicistickou cestou svému obrazu pravdivosti a věrohodnosti. Své úvahy a názory konfrontuje s událostmi a spojením uměleckého obrazu s publicistikou vytváří svérázný a nesmírně působivý celek.

Děj povídky „Paraňa“ je zasazen do léta 1937. Vypravěčem je čtrnáctiletý chlapec – opět sám autor – a vyprávění je vedeno, stejně jako v obou předchozích prózách, v ich-formě. Těndrjakov zde zobrazil život na malém městě ve 30.letech, ovlivněný všemi jevy stalinismu: byrokracií, zastrahováním a zatýkáním nevinných. Ukázal názorně psychologii davu od počátečního výsměchu přes ochromující strach k pocitu šťastného ulehčení pro obyvatele města po hrdinčině smrti. V syžetu novely odhalil Těndrjakov do krajnosti obudný, ale přitom jednoduchý mechanismus masového teroru roku 1937.

Díky nesmyslným pomluvám hlupačky Parani mizí obyvatelé městečka jeden po druhém. Jak je obecně známo, postava představující šlenství není v ruské literatuře ojedinělá. Naopak, je to postava s dlouhou tradicí – postava jasnovidce a šilence.³ Vnější charakteristika Parani, která v autorské koncepci nosí roztrhaný oděv z pytloviny a chodí bosa, ji zařazuje k těmto postavám. Její výkřiky („свириженье-покушение“) a označení náhodně vybrané oběti připomíná 16.-18.století, kdy jediné slovo znamenalo hrůzu a smrt. Vše koresponduje s politickými frázemi o bdělosti a ostražitosti, které je slyšet z reproduktoru na náměstí. Proplétání významových rovin – doba temna minulých století a soudobé praktiky boje o moc – vytváří sugestivní atmosféru všudypřítomného nebezpečí.

Hlavní objekt vypravěčova zájmu, Paraňa, je od svého příchodu do městečka po celé tři roky zdejšího života předmětem posměchu mládeže i dospělých. Za svého ženicha označuje nejprve Ježíše Krista. Její ochránci – zprvu starší obyvatelky městečka a pak milicionář – ji nejsou s to před posměchem ochránit. Paraňa jde výš – vybírá si za vyvoleného nejvyššího představitele oblasti. Ale ten je zatčen a jde do vězení. Další, koho si dívka vybrala za ochránce, Zorka Kosoj, jenž zabil dva lidi, se Parani nezastane. Proto si dívka zvolí za ochránce samotného Stalina. Posměch rázem zmizne a uvolní se lavina udá-

³ Srv.: Pospíšil, I.: Fenomén šlenství v ruské literatuře 19. a 20. století. Brno, MU 1995, 150s.

lostí. Nikdo neví, jak se v dané situaci chovat. První Parainou obětí se stává milicionář Váňa. Sice plní instrukci svého opatrného nadřízeného a Paraňu odvede do vězení, ale lidé v městečku začínají šeptat o tom, že je dívka tajnou agentkou, která podává kamsi zprávy... Paraňa je propuštěna, zatčen je milicionář. Obyvatelé městečka mlčí. Paraňa ukáže na učitele tělocviku – a ten je zatčen také. Následuje prodavačka Nad'ka. Paraňa je oba obviňuje z atentátu. Lidé se začínají bát: vždyť každému, na koho dívka ukáže, hrozí uvěznění. Proto se před ní všichni schovávají. Kypí dohady, kdo Paraňa vlastně je. Její poslední obětí se stává místní opilec Simacha, který se jí jediný nevyhýbá, naopak, jde jí vstříc a křičí na celou prázdnou ulici, jak si jí váží pro její věrnost Stalinovi (Těndrjakov tak demonstuje jeden z charakteristických znaků daného období: kdo vystoupí z určité řady, stává se podezřelým. Je nutno ho umlčet, aby svým chováním neovlivňoval ostatní).

Kulminace je nečekaná. Paraňa vidí vraha Zorku, vzpomíná na nůž, který u něho viděla... a začíná vykřikovat obvyklá obvinění. Zorka na nic nečeká, udeří ji do hlavy, a tím ji zabije. Jeho obhajoba u soudu je tragikomická: lepší prý je být vrahem podle § 136, než se nechat odsoudit podle § 58 jako nepřítel lidu.

V sarkastickém dokumentárním závěru autor připomíná fotografii Stalina s holčičkou, pod níž je napsáno: „Спасибо товарищу Сталину за наше счастливое детство“. Holčička se jmenovala Gelja a byla dcerou ministra zemědělství Burjatsko-Mongolské ASSR. Její otec byl zadržen a zastřelen krátce po vyznamenání v Kremlu, na němž Gelja předala Stalinovi kytici (tento okamžik je zvětšen na fotografii). Matka Gelji zahynula za nevyjasněných okolností při noční službě v nemocnici. Gelje zůstaly jen Stalinovy dárky, které s láskou opatrovala.

Autor jako by naznačoval možnou souvislost mezi holčičkou vyfotografovanou se Stalinem a Paraňou, která přišla osamocená do městečka, kde ji nikdo nezná. Ve své samotě si hledá ochránce. A jako neoddelitelná součást města je nakonec zneužita státními orgány.

V.Těndrjakov zvolil obraz hrdinky tak, aby mohl zobrazit politickou tragédii své země právě na nejnižším stupni sociálního žebříčku sovětské společnosti. Proto je jeho obraz rychlosti šíření „epidemie“ podezřívavosti a strachu pro čtenáře tak hmatatelný a sugestivní.

V povídce „Donna Anna“ je zachyceno válečné léto roku 1942. Autor vypravěč evokuje tuto tragickou dobu formování národního uvědomění ve chvílích neodmyslitelně spojených s pojmy „povinnost“, „hrdinství“, „cena lidského života“...

Vypráví zde o Galčevském, s nímž se seznámil cestou na frontu a se kterým má mnoho společných literárních zájmů. Láska k veršům A. Bloka, podle jehož „Donny Anny“ spisovatel povídku nazval, je jakýmsi heslem jejich duchovní spřízněnosti a také jedním ze způsobů, jak alespoň na okamžik od sebe odvrátit krutou a špinavou válečnou realitu. Blokovo verše naplňují u obou jejich potřebu pravdy a upřímnosti, sen o kráse, jež se stala součástí života. Těndrjakov zde jakoby zdůrazňuje, jak významná je úloha poezie v životě ruských lidí, jaký v sobě ukrývá náboj ideálů o obětavosti. Abstraktní pojem obětavosti se pak v konkrétní situaci transformuje do hrdinského sebeobětování.

V této Těndrjakovově próze neumírají před očima čtenářů milióny lidí pod nepřátelskými bombami či hladem na frontě nebo mučení a týráni v zajetí. Středem autorovy pozornosti jsou pouhé dva výstřely a dvě smrti vypravěčových spolubojovníků, a také vědomí, že lidská krev není nikdy jen voda a že každý jedinec je neopakovatelnou osobností. Na rozdíl od obecně propagované dobové teze kolektivismu zdůrazňuje Těndrjakov individualitu a osobitost, a tudíž i významnost každého člověka.

Autor-vypravěč nepřímou a přesvědčivě vypovídá o tom, že je nesrovnatelně těžší ztratit ty, jež známe, než tisíce obětí, které zůstaly anonymními. Vzpomíná na epizodu, kdy měla jednotka zahájit útok pod vedením poručíka Mochnatova. Mochnatov však považoval tento útok za nesmyslný, neboť si byl předem jist obrovskými ztrátami na lidských životech. Galčevskij ale s Mochnatovem nesouhlasí, označí ho za zbabělce a zrádce, zastřelí ho a vede jednotku do útoku sám. Jednotka je zničena, Mochnatovův odhad se potvrdil. Přežil Galčevskij a jeden-dva lidé. A začíná ústup k Volze a ke Stalingradu. Galčevskij je odsouzen válečným tribunálem jako zrádce a je zastřelen... Tyto dvě smrti žijí ve vypravěčově paměti dlouhá desetiletí a on ustavičně přemýšlí o tom, jak krátká byla za války vzdálenost mezi hrdinstvím a zradou při jejich hodnocení a jak snadné bylo zodpovědného velitele označit za zrádce.

Autor-vypravěč se zamýšlí po ironickém povzdechu („Наше дело правое... Чудовищно неправый враг подошел вплотную к тихому Дону“⁴) nad tím, že ten, kdo má pravdu, bývá vždy slabší a zranitelnější („он чем-то ограничивает себя – не бей со спины, не подставляй недозволенную поднож-

⁴ Тендряков, В.: Люди или нелюди, Современник 1990, с. 513.

ку, не трогай лежачего“⁵). Hlavní slovo mají ti ostatní – „мрачные негодяи. Те, кто обижает, кто насилует, кто обманывает“⁶.

Podtext je prosycen vypravěčovou nezodpovězenou otázkou, která ho ustavičně pronásleduje a nad kterou se při čtení povídky musí zamýšlet i čtenář: má cenu žít ve světě, v němž se násilí a krutost stanou hrdinstvím, dobrota bude nedostatkem, spravedlnost a lidské životy nebudou patřit k nejvyšším hodnotám?

V dokumentárním závěru pak uvádí autor fakta o tom, že za zády bojujících vojáků stály oddíly, které měly postřílet všechny, kdo by ustoupili. Zároveň však konstatuje, že nikdy neslyšel o tom, že by tento ponižující rozkaz byl vyplněn... možná i proto, že si byli příslušníci zátarasových oddílů vědomi toho, že ustupující vojska jsou dobře vyzbrojena.

V novele „Hon“ vypráví autor-vypravěč o poválečných letech v osudech řady Moskvanů spjatých s literaturou. Děj vyprávění situuje jednak přímo do Literárního institutu v Gercenově domě, kde sám tehdy studoval, jednak do mnoha dalších míst Moskvy. Těndrjakov zde vzpomíná na osobnosti proslulé (Majakovskij, Jesenin, Gorkij...) i neznámé. Je však patrné, že pro něho samotného to byli lidé nezapomenutelní a neopakovatelně významní (Vasja Malov, Julij Iskin, Emka Mandel a další).

Právě málo populárního Iskina zvolil Těndrjakov za hrdinu své novely, neboť zejména on se stal hlavní obětí „honu“. Vypravěč vykreslil jeho typicky dělnickou cestu k literatuře: přes reportáž o sabotážích v železniční dopravě se stal dopisovatelem. Později, kdy přestal psát reportáže a přešel k literární kritice, psal stejně nezrale a publicisticky zjednodušeně, jako dříve: spisovatele dělil na „naše“ a „cizí“, na dělnické a buržoazní (proto měl problém s Fadějevovou „Porážkou“, která nezobrazovala revoluční vítězství).

Na schůzi v Domě spisovatelů, již předsedá A. Fadějev a na níž jsou odhalováni kosmopolité, zazní i jméno Iskinova přítele – kritika a literárního vědce Semjona Vejsacha. Iskin příteli finančně pomůže a vzápětí je předvolán na stranický výbor, aby se vyjádřil k anonymnímu udání, že se doma schází s podezřelými lidmi. Přiznává, že ho Vejsach navštívil, a tak se dostává do velkých potíží. Proto požádá o pomoc Fadějeva, a ten slíbí, že zatelefonuje na okresní výbor. Iskinův případ se však mezitím dostane až na ÚV – a již se všude začíná mluvit o Svazu spisovatelů bez Fadějeva, který „hájí přítele kosmopolity Vejsacha“.

⁵ Tamtéž.

⁶ Tamtéž.

Syžetové prvky nejsou v Těndrjakovově novele významné tak, jako vypravěčovy úvahy o tragickém osudu Fadějevově, o osudu Iskinově, Mandelštamově i dalších ruských spisovatelů; o kosmopolitismu a internacionalismu, mezi nimiž lze těžko definovat rozdíl; o roce 1956, kdy byla v tichosti zahájena rehabilitace politických vězňů a nastoupila chruščovovská „obleva“; o tom, zda historii dělají jednotlivci a pod.

Zdá se, že osudy hlavního hrdiny Těndrjakovy novely jsou typickými osudy inteligenta poloviny 20. století. Náhodně se stává předurčenou obětí pronásledování, jež bylo součástí politiky a sloužilo výchově lidových mas. Do role „nadháněče“ vybral Těndrjakov spisovatele Fadějeva – funkcionáře Svazu spisovatelů. Vzpomíná na něho jako na tragickou oběť režimu. V současné době, kdy se kulturní veřejnost seznámila s Fadějevovým dopisem na rozloučenou, adresovaným ÚV KSSS a publikovaným v Literaturnoj gazete, je zřejmé, že Těndrjakov zobrazil konec Fadějevova života věrně, a vyvrátil tak urážlivou oficiální verzi, která Fadějeva označila veřejně za alkoholika. Utvrzuje čtenáře v přesvědčení, že Fadějevův dramatický osud a rozpolcená duše byly symptomem své doby.

Novela má jednoznačně dokumentární základ. Je v ní mnoho dobových svědectví (hlad na venkově, zatýkání a donašečství, úplatkářství...). V autorském výmyslu jsou rekonstruovány hrdinovy dialogy (s Fadějevem, Vejsachem a dal.), které konfrontují názorové rozdíly mezi autorem-vypravěčem v letech sedmdesátých a názory Těndrjakovových hrdinů novely z konce čtyřicátých – poloviny padesátých let.

Tato próza je dalším Těndrjakovovým významným příspěvkem k osvětlení řady faktů z nedávné minulosti, i když ji autor psal „do šuplíku“, s touhou vyrovnat se sám za sebe s historickými událostmi, a přitom vůbec nevěděl, zda ji ruský čtenář v budoucnosti dostane do rukou.

Dokumentární závěr v novele opět dokresluje dobovou atmosféru, neboť tvoří paralelu k vypravěčovu příběhu o „honu“ na Iskina a další spisovatele. Obsahuje dopis I. S. Narského adresovaný prezidentu AV SSSR M. V. Keldyšovi; pisatel dopisu, úspěšný profesor Moskevské univerzity, se chce stát členem-korespondentem AV, proto upozorňuje na klepy, jež o něm kolují, a předem se ospravedlňuje. Obává se nařčení ze židovství, a proto je vyvrací. Přesto ale není zvolen. Autor-vypravěč s ironií komentuje situaci tak, že si Narskij nyní může stěžovat na sionisty.

3. Vladimír Těndrjakov se ve svých pěti výše analyzovaných prózách vrací do nedávné historie Sovětského svazu, který se v prosinci 1991 rozpadl. Vzpomíná na počátky kolektivizace zemědělství (Pár hnědáků, 1929) i její dů-

sledky (Chléb pro psa, 1933), na stalinské represálie 30.let (Paraňa, 1937), na válku (Donna Anna, 1942) a nakonec na atmosféru nedůvěry, strachu, rozpolcenosti jedince v posledních letech Stalinova kultu osobnosti (Hon, 1948).

Spisovatel zabírá ve své subjektivní výpovědi úctyhodný prostor a široký sociologický vzorek postav. Využití dětského vyprávěče v prvních dvou novelách, bezprostřednosti jeho pohledu při snaze o pochopení dávných událostí, při jeho okouzlení, zoufalství i dalších pocitech, umocňuje dopad zobrazených tragických momentů a skutečností na čtenáře.

Těndrjakovův autorský rukopis v té podobě, jak je známý z jeho publikovaných děl 60.-70.let, má s pěti uvedenými autorskými prózami mnoho společného. Avšak tam, kde dříve zvolil spisovatel pro své vyprávění ich-formu, nebyl to hlas autora-vyprávěče, nýbrž hlas hrdiny: v románu „Čas nečeká“ vyprávěl učitel Birjukov; v próze „Šedesát svící“ ředitel školy, jenž oslavil šedesátiny; v novele „Zatmění“ mladý vědec.

Až ve sborníku „Люди или нелюди“ zní naplno rozjitřený autorův hlas, jenž neskrývá nic ze svých vzpomínek, pocitů, úvah a prožitků a který se chce usilovně dobrat vlastního pohledu na člověka a dobu, na příčiny problémů a tragédií, jichž byl svědkem. Přestože v předložené studii chybí ještě analýza dvou posledních Těndrjakovových autorských próz z citovaného posmrtně vydaného autorova sborníku⁷, jimž se budeme věnovat na jiném místě, lze již nyní konstatovat, že svými autorskými prózami udělal spisovatel důstojnou tečku za celým svým literárním odkazem.

⁷ Jedná se o díla: На блаженном острове коммунизма, с.572-597; Люди или нелюди, с. 598-643.